

АНОТАЦІЯ

Іванчук В. П. Померлі в обрядах і віруваннях кінця ХІХ – початку ХХІ століття (на матеріалах Гуцульщини). – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 032 «Історія та археологія». – ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» МОН України, Івано-Франківськ, 2022. ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» МОН України, Івано-Франківськ, 2022.

На основі етнографічних матеріалів із теренів Гуцульщини здійснено комплексне дослідження трьох споріднених тематичних компонентів (поховальної обрядовості, демонологічних персонажів маністичної генези як складників нижчої міфології, поминальних мотивів у народному календарі), відображено рівень джерельно-історіографічного висвітлення теми, теоретико-методологічні основи її наукового пізнання.

1. Розглянуто структурні елементи поховальної обрядовості: маркування «правильної» смерті, спорядження на «той світ», використання властивостей тіла мерця в магічних практиках, профілактично-нейтралізуючі заходи, жертвопринесення, основні маністичні обряди.

Простежено диференціювання покійників на «чистих» (пращури) і «нечистих» (демони). Встановлено, що умовою формотворення першої категорії мерців, яка санкціонує здійснення усталеного поховального обряду, є явище «правильної» смерті, для якої характерні чіткі маркувальні ознаки. Проаналізовано обрядове спорядження мерця до потойбіччя та пов'язані з ним сюжети: мотив подорожі на «той світ», де покійник продовжує земне життя (зберігає фізіологічні, духовні, соціальні характеристики, вразливість перед нечистою силою). Розглянуто медіативні форми передавання предметів до загробного простору (розміщення в труні; вкидання у водний об'єкт, могильну яму; жертвопринесення). Виявлено, що предметне спорядження покійника моделює сприйняття потойбіччя як протилежного світу, де характеристики

земних предметів (пір'я, залізо, золото, квіти, товстий одяг, застібки, зав'язки, весільна одежа) отримують зворотне сприйняття. Висвітлено спорядження мерця родильною та весільною атрибутикою, що відображає криптичний, апотропеїчний мотив, тему сліпоти, прихованості, невидимості як властивостей мерця і потойбіччя, спорідненість родильної, весільної, поховальної обрядовості та зближення новонародженого, нареченої, небіжчика як учасників обряду переходу.

Встановлено, що мертво тіло людини, окремі його частини, об'єкти, які перебували з ним у дотyku, задіюються в магiчних ритуалах із намаганням вплинути на предмети/процеси навколишньої реальності, оскільки здатні передавати фізичні властивості покійника чи схожі тілесно-психічні характеристики (мертвість, смерть, хвороба, твердість, статичність, сліпота, неповноцінність, спокійність, байдужість, сонливість, семантика кінця). Механізм таких магiчних практик реалізується через контакт, принцип уподібнення, медіативне посередництво предмета, а від нього знову контактну чи імітативно.

Проаналізовано практики захисту від мерця/смерті, ґрунтовані на перевертанні, утворенні фізичної перешкоди, жертвопринесенні, задіянні захисних властивостей хліба, кола, червоної нитки, сонця, гострого предмета, води, вогню, заліза, звуків, шуму, механізмах дії контактної, гомеопатичної магії, розміщенні об'єктів, які дотикались до померлого, у важкодоступному місці, їхньому фізичному знищенні.

Розглянуто жертвопринесення тварин, предметів «за поману» різними агентними категоріями у поховальній обрядовості. Дослідження мотиваційних, локативних, персонажних складників таких практик дозволило виокремити їх основні смислові аспекти. У рамках поховальної обрядовості висвітлено маністичні ритуали з «освітлення», «годування», «напування», «умивання», «очищення», ідентифікації присутності душі покійника, які відображають праархаїчні вірування про матеріалізовані характеристики духовної сутності людини, її автономне від тіла існування, здатність до метаморфози.

2. Визначено, що протилежним явищем до «правильної» смерті є «неправильна» смерть (раптове, швидкоплинне, насильницьке, передчасне, не підготовлене закінчення життя), яка в поєднанні з іншими внутрішньообразними чинниками зумовлює посмертну демонізацію, формування «нечистих» покійників. Серед демонізованих мерців у нижчій міфології виокремлено інфантильні образи, жіночі істоти локусів природи, самогубці, утопленики, упирі, покійники, які вижили «свій вік», але через автономні чинники інтегруються до світу людей. Через моделювання й аналіз способів породження домашніх духів реконструйовано та констатовано їх зв'язок із мертвими, «тим світом», місцями давніх поховань. Відстеживши притаманні цим міфологічним образам ознаки, відомі в інших місцевостях України, Центрально-Східної Європи, з'ясовано кореляції між домашніми духами зооморфного типу й маністичними віруваннями.

Проаналізовано причини посмертної з'яви, лексичні позначення, зовнішність, функціональність, часову активність, способи нейтралізації «нечистих» покійників. Розглядаючи фізично-візуальні ознаки категорій демонізованих мерців, виявлено, що їм притаманний метаморфізм і поліморфізм (антропоморфізм, зооморфізм, орнітоморфізм, нулеморфізм, аероморфізм), для окремих персонажів – симбіоз тілесних аномалій і краси, нетлінність, zdeформованість, атрофованість. Функціональність «нечистих» покійників, домашніх духів відзначається амбівалентністю. Аналіз характеристик міфологічних істот маністичної генези засвідчив існування центральних смислових основ, відображених у причинах посмертної цьогосвітньої активності, зовнішності, дієвості та способах знешкодження. Цими сюжетними лініями для більшості образів є зв'язок з нечистою силою, для мертвонароджених, убитих дітей, померлих нехрещених немовлят – ініціально-фізіологічні чинники, для жіночих істот локусів природи – інфантильне походження, фертильно-статеві відносини, темпоральна активність, для упирів – дводушшя.

Розглянуто способи поховань «нечистих» покійників: під корінням дерев, на роздоріжжі, через вторинне спалення, закладання тіл гіллям та інші. Проаналізовано міфо-ритуальні ситуації зі знешкодження маністичних демонів, у яких задіяні апотропеїчні об'єкти (вогонь, вода, мак, сіль, рослини, віск, коло), дії (перевертання, вивертання, обв'язування, розсівання, поливання, жбурляння, підкурювання, жертвопринесення), більшість з яких полісемантичні, універсальні і за акціонально-смісловим навантаженням схожі чи ідентичні до профілактично-захисних практик у поховальній та календарній обрядовості. Встановлено дохристиянські корені їх формування, трансформації мотивувань, способів виконання. Увагу приділено як унікальним для традиційної культури захисним практикам з припинення післяпоховальних візитів мерців (символічне весілля між кровноспорідненими родичами, базованого на сюжеті інцесту; наказування демону виконати завідома нездійсненну, ірреальну дію), так і більш простими заходам зі знешкодження лісових жіночих демонів (заборони залишатись наодинці, спати, відкликатись на голос), упирів (переміщення, розчленування, калічення), домашніх духів (гострі, перевернуті предмети, удар навідліг).

Відзначено, що, попри чіткі внутрішньообразні характеристики, розгляд найменувань, дієздатності, візуальності засвідчив інтегрованість досліджуваних міфологічних образів. Це зумовлено спільним маністичним походженням, ототожненням з нечистою силою, іноді схожими причинами демонізації, задіянням універсальних апотропеїчних об'єктів, способів, засобів нейтралізації зла, редукуванням вірувань, уподібненням окремих демонічних іпостасей. Найбільш відчутно цей процес охопив поліморфні духи локусу дому, синкретизувавши характеристики духа-збагачувача, духа-покровителя, нечистої сили/чорта в збірний міфологічний персонаж. Міфологічні персонажі, похідні від покійників, споріднені з атмосферно-кліматичними процесами: вітром, вихором, посухою, бурею, грозою, дощем, градом, блискавкою.

3. У гуцульській календарній обрядовості визначено часові відтинки, в які відбуваються поминання, а поліморфні іпостасі мерців здійснюють локативні

переміщення між «тим» і «цим світом». Встановлено, що в основі поминальних обрядів – амбівалентний зв'язок між померлими і живими членами роду: систематичні жертвні дії мотивують мерців виконувати покровительські функції, а їх відсутність – творити зло. З огляду на це виявлено гіластичне спрямування поминань.

Поминальні обряди розглянуто крізь призму їх акціональних, предметних, вербальних, агентивних, часових, смислових елементів. Аналітичний розгляд поминальних практик у календарному зрізі засвідчив синкретичний симбіоз дохристиянських і християнських світоглядно-ритуальних компонентів, їхнє різночасове формування, виконання, значення. З'ясовано, що різнообрядовими поминальними рефлексіями в календарному вимірі гуцулів насичені різдвяно-новорічний, великодній, троїцький періоди, свято Спаса, «дідівні» суботи. В залежності від часопростору поминальні обряди реалізуються через здійснення заупокійних Служб, колективних трапезувань, жертвувань «за душі» мерців, інших маністичних ритуалів, пересторог і заборон. З'ясовано, що окреслені практики за основними характеристиками є продовженням ритуалів поховальної обрядовості, індивідуальних поминальних днів із тією відмінністю, що мають не лінійне, а циклічне здійснення. Продемонстровано, що впродовж календарного року присутність покійників на землі і поминальні практики в обрядовому аспекті виражені нерівномірно. Їх основний масив припадає на зимовий та весняний періоди, коли очевидна двочленна структура обрядів: відбувається ритуальна зустріч мерців, а так – їх випровадження. Певні поминальні чинності («запросини» мерців; виконання поминальних колядувань; обдаровування ряджених чи дитячих обходів «за душі» мерців; маркування могил на Зелені свята; маністичні табу на споживання фруктів, овочів та ін.) мають одноразові календарні прояви.

Окремі елементи гуцульської календарної обрядовості, пов'язані з мерцями, поминальними мотивами, досліджено через моделювання і реконструювання. Це стосується закликань погодних явищ і тварин на Святий вечір, різдвяно-новорічних вогнів, снопа, сіна, соломи, персонажів рядження,

рахманів, Рахманського Великодня, замаювання могил, маністичних табу на споживання овочів і фруктів, які в ритуальному контексті відображають доволі різні смислові навантаження, але тим чи іншим чином пов'язані з покійниками. Відстежено періоди прояву і поминань «нечистих» мерців.

Проаналізовано багатоаспектні поминальні комплекси обрядів, аналітичний розгляд яких виявив архаїчні і різнопланові складники. В цьому відношенні репрезентативні обряди «гріти діда» базовані на багатоаспектних мотиваціях: палення вогню покликане «зігріти», полегшити просторове переміщення душ і може бути редукованим трансформованим обрядом їх трупоспалення; дитячі обходи та обдаровування їх милостинею ґрунтується на символічному посередництві даних суспільних категорій між «цим» і «тим світом»; фігурування в обрядах предметних елементів належить до ритуального «годування», «напування» покійників; орнітоморфні хлібці відтворюють маністичні вірування про ототожнення душ померлих із птахами. В локативному відношенні виконання дійств на городі, взаємопов'язаність вогню з апотропеїчно-очисними сюжетами, залучення прокреаційних, вітаїстичних об'єктів вказали на полівалентну природу дійств «гріти діда», їхній зв'язок із актом оновлення, аграрним культом та культом вогню.

З'ясовані етнолокальні та загальноетнічні риси, смислове підґрунтя, трансформації, стан сучасного побутування складників поховально-поминальної обрядовості, міфологічних сюжетів, пов'язаних із демонізованими покійниками. Простежено внутрішньоспоріднені зв'язки між поховальною обрядовістю, поминальними мотивами календарної обрядовості та демонологічними сюжетами нижчої міфології.

Ключові слова: Гуцульщина, гуцули, померлий, похорон, душа, міфологічний персонаж, нижча міфологія, поминальні мотиви, демонізація, обряд, вірування.

SUMMARY

Ivanchuk V.P. Deceased in the rites and beliefs of the late XIX – early XXI century (on the Hutsul region materials). – Manuscript.

Thesis for the scholarly degree of Doctor of Philosophy (PhD) in 03 Humanities. Specialty 032 History and Archeology. Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Ivano-Frankivsk, 2022. Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Ivano-Frankivsk, 2022.

Relying on the ethnographic materials from the Hutsul region, the thesis comprises a comprehensive study of three related thematic components (funeral rites, demonological characters of manistic genesis as components of lower mythology, funeral/burial motives in the folk calendar), it depicts the historiographical interpretation of the given topic as well as theoretical and methodological grounds of its scientific study.

1. The study focuses on the structural elements of the funeral rites: the “right” death marking, getting the deceased ready to depart to the “other world”, use of the dead body properties of the in magical practices, preventive and neutralizing measures, sacrifices, basic manistic rites.

The research traces the division of the deceased into “pure” (ancestors) and “impure” (demons). It establishes that to categorize the deceased person as the former, which allows proceeding with the established funeral rite, there should be acknowledged the phenomenon of “right” death that is characterized by clear markings. The study analyses the ritual equipment of the deceased when getting them ready to the afterlife, it also takes into account related plots: the motive of the trip to “another world”, where the deceased continues their earthly life (they preserve physiological, spiritual, social characteristics, along with the vulnerability to evil spirits). The study considers the means of transferring various objects to the afterlife (putting things in a coffin; throwing them into a water body or a grave; sacrifice). Taking into consideration the ritual objects accompanying the deceased, it argues that the afterlife is perceived as the opposite world in which earthly objects (feathers, iron, gold, flowers, thick clothes, fasteners, ties, wedding clothes) obtain opposite characteristics. The study highlights the reason of equipping the deceased with wedding and birth-giving paraphernalia, as it reflects the cryptic, apotropaic

motive, the idea of blindness, concealment, invisibility as characteristic features of the deceased and the afterlife; it also emphasizes the kinship of birth-giving, wedding, and funeral rites along with similarities of the newborn, bride/groom, and deceased as representatives of the transition rites.

The corpse and its parts, as well as objects that have been in a direct contact with them, can become a part of magical rituals that aim at influencing certain objects / processes of the surrounding reality as it is believed that they are able to convey physical characteristics of the deceased or similar bodily and psychological features of them (deadness, disease, solidity, statics, blindness, inferiority, calmness, indifference, sleepiness, semantics of an end). The mechanism of such magical practices works through a contact, a principle of similarity, an object mediation, and, therefore, backwards through a contact or imitation.

The research work analyses defending practices against the deceased / death by means of turning, physical obstacle creation, sacrifice, reliance on the protective properties of bread, a circle, a red thread, a sun, a sharp object, water, fire, iron, sounds, noise, mechanisms of contact and homeopathic magic, by means of placing objects that touched the deceased in a hard-to-reach place or their physical destruction.

The thesis also studies animal sacrifices and sacrifices of objects “to deceive” various agent categories in funeral rites. The analysis of motivational, locative, and character components of similar practices provides grounds for allowed their main semantic aspects identification. In the framework of funeral rites one can single out manistic rituals of “lightening”, “feeding”, “quenching the thirst”, “washing”, “cleaning”, acknowledging of the deceased soul presence; they reflect pre-archaic beliefs about the materialized features of the spiritual essence of a human, their autonomous out-of-body existence and ability to metamorphose.

2. It has been determined that the opposite phenomenon of a “right” death is a “wrong” death (sudden, unexpected, violent, premature, non-awaited end of life); combined with various factors (like internal grudge) the latter one causes posthumous demonization, appearance of “impure” deceased. The demonized deceased in lower

mythology include infantile images, female creatures representing nature loci, suicide victims, drowned people, vampires, those who over-lived “their age”, yet due to independent factors they are integrated into the human world. Processes of modeling and analysis of ways of house spirits appearance contributed to reconstructing and proving their connection with the dead, “afterworld”, places of ancient burials. Tracing the roots of these mythological images inherent features, which are also known in other parts of Ukraine, Central and Eastern Europe, there have been clarified correlations between domestic spirits of the zoomorphic type and manistic beliefs.

The research work presents the analysis of causes of the post-mortem appearance of the “impure” deceased, their lexical denotations, appearance (look), functionality, temporal activity, as well as ways to neutralize them. The study of the physical and visual features of the categories of demonized deceased has proven that they can be characterized by metamorphism and polymorphism (anthropomorphism, zoomorphism, ornithomorphism, none-morphism, and aero-morphism), while for some characters the list of typical features includes a symbiosis of bodily anomalies and beauty, imperishability, distortions, and atrophy. The functionality of the “impure” deceased and domestic spirits is ambivalent. The analysis of the peculiarities of mythological creatures of manic genesis has helped to identify the central meaningful bases, responsible for the causes of post-mortem activity in the real world, their appearance, effectiveness, and disposal methods. For the majority of characters and images these plot lines are derived from connections and relations with evil spirits, in case of stillborn children, murdered ones, and unbaptized deceased infants, the reasons lie in initial and physiological factors, for female creatures of nature loci things trace back to infantile origins, fertile sex relationship, and temporal activity, for vampires hypocrisy is the case.

The research work also deals with ways of burial of “impure” deceased: under the tree roots, at the crossroads, by means of secondary incineration, laying branches on the dead bodies and others. Additionally, there have been analysed mythical-ritual situations aimed at neutralization of manistic demons by means of apotropaic objects

(fire, water, poppy seeds, salt, plants, wax, circle), actions (turning upside down, turning inside out, tying, scattering, watering, throwing, smoking, sacrifice); most of them are polysemantic, universal and similar or identical to preventive and protective practices in funeral and calendar ceremonies in terms of action-semantic meaning. There have been traced some pre-Christian roots of their formation, motivations transformation, and ways of fulfillment. Equal attention is paid to both protective practices aimed at the aversion of the post-funeral visits by the deceased, which are unique to traditional culture (symbolic wedding between blood relatives, based on the idea of incest; deliberately ordering the demon to accomplish an impossible task/perform an unrealistic action), and simpler means aimed at making forest female demons harmless (when in forest, one is banned to stay there alone, sleep, or respond to voices), the same kind applying to vampires (changing places, dismemberment, mutilation), and house spirits (sharp objects turned upside down, sharp blows).

It is noteworthy that despite the clear internal-imagery characteristics, the study of their names, capacity, and visual representation has showed the integration of the mythological images in question. This can be explained by a common manic origin, similarities and identification with evil spirits, occasionally common causes of demonization, usage of universal apotropaic objects, methods, means of neutralizing evil, reducing beliefs, assimilation of individual demonic incarnations. This process is a rather remarkable one when dealing with polymorphic spirits of the house locus, as they syncretized characteristics of an enrichment spirit, a patron spirit, an evil force / devil in the collective mythological character. Mythological characters coming from the deceased are related to atmospheric and climatic phenomena such as a wind, vortex, drought, storm, thunderstorm, rain, hail, and lightning.

3. The Hutsul rites calendar includes periods of time to commemorate, while polymorphic incarnations of the deceased perform locative movements between “this” and “that world”. It has been established that funeral rites basis relies on an ambivalent connection between the deceased and living members of a family: the systematic performance of sacrificial actions motivates the deceased to patronize,

while their absence makes them do harm. In view of this, memorials acquire a gylastic direction.

Funeral rites are considered through the prism of their action, object, verbal, agency, temporal, and semantic elements. There has taken place an analytical consideration of funeral practices regarding the calendar, and it has proven a syncretic symbiosis of pre-Christian and Christian worldview-ritual components, their diachronical formation, performance, and meaning. It has been found out that different memorial rites in the Hutsul calendar find their implementation during the Christmas and New Year, Easter, and Holy Trinity periods, the Apple Feast of the Savior Day, and “Holy” Saturdays. Depending on their time and space, memorial rites are followed through a performance of funeral and memorial church services, by means of collective meals, charity “for the soul” of the deceased, other manic rituals, warnings and prohibitions. Regarding their main characteristics the outlined practices belong to the continuation of the funeral rites and individual memorial days, yet they are of cyclical not linear nature. The study has shown that throughout the calendar year there is an uneven ration of the deceased and funeral practices in the ritual aspect. They reach their peaks during the winter and spring periods, when the two-part structure of rites becomes obvious: there is a ritual meeting of the deceased, and, consequently, the ritual farewell. Certain memorial services (“invitations” of the deceased; memorial carols singing; giving gifts and money to the dressed-up processions of adults or children to commemorate “the soul” of the departed; marking graves during the Green Week; manistic taboos on the consumption of fruits, vegetables, etc.) appear as one-time calendar events.

Certain elements of Hutsul calendar rituals associated with the deceased and funeral motives have been studied through modeling and reconstruction. This applies to calls for weather and animals on the Christmas Eve, Christmas and New Year lights, sheaves, hay, straw, dressed-up characters, rahmans, the Rahman Easter, decorating graves, manistic taboos on the consumption of vegetables and fruits; all of these reflect quite different meaning in the ritual context, but in one way or another

they are associated with the deceased. There have also been noted the periods of activity and commemoration of the “impure” deceased.

There had been analyzed multifaceted memorial complexes of rites; their analytical study has revealed archaic components on different levels. In this regard, the representative rites of “warming a grandfather” are based on multifaceted motivations: starting a fire should “warm up”, facilitate the interspatial movement of souls and can be seen as a reduced and transformed cremation rite; children's processions collecting gifts and charity are based on the symbolic mediation of these social categories between “this” and “that world”; various objects used in the rites belongs to the rituals of “feeding” and “quenching the thirst” of the deceased; ornithomorphic bread reflects manistic beliefs about souls of the deceased being embodied in birds. In terms of locality, actions performed in gardens and patches, mutual connection of fire with apotropaic ideas of cleansing, involvement of procreation, vital objects, all these have indicated the polyvalent nature of “warm grandfather” actions, their connection with the act of renewal, agrarian cult and cult of fire.

The thesis singles out the ethno-local and general ethnic features, semantic basis, transformations, current state and role of the funeral and memorial rites components; it also clarifies mythological stories related to the demonized deceased. Moreover, it traces the internally related connections between funeral rites, funeral motives of the calendar rites and demonological plots of lower mythology.

Keywords: Hutsul region, Hutsuls, deceased, funeral, soul, mythological character, lower mythology, funeral motives, demonization, rite, belief.

СПИСОК ПРАЦЬ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Ivanchuk V. Burial motives in hutsul complex of rituals «Warming up an old man». *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2021. № 5(41). P. 91-100.
2. Ivanchuk V. Social existential segments of memory about ancestors. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини*. 2017. № 2 (14). С. 77–82.

3. Ivanchuk V. Domestic Spirits in The System of Lower Hutsul. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету (Zaporizhzhia Historical Review)*. 2019. № 1(53). С. 240–246.

4. Іванчук В. Апотропеїчні дії перевертання-встромляння-розбивання як способи захисту від мерця та його демонічних іпостасей у гуцульських міфологічно-обрядових практиках. *Етнічна історія народів Європи*. 2020. Вип. 62. С. 25–36.

5. Іванчук В. Властивості мертвого тіла людини в гуцульських магічних практиках. *Народознавчі зошити*. 2020. № 5 (155). С. 1051–1063.

Публікації, що додатково відображають результати дослідження:

6. Іванчук В. «Місця пам'яті» як комеморативні об'єкти пам'яті про предків. *Матеріали XXI міжнародної наукової конференції в рамках XXIV міжнародного гуцульського фестивалю «Український феномен Гуцульщини: національний та європейський контексти»*. Коломия, 2017. С. 150–156.

7. Іванчук В. Антропологія пам'яті гуцулів про предків (на основі польових досліджень на Рахівщині Закарпатської обл.). *Актуальні питання суспільно-гуманітарних наук та історії медицини: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції*. Чернівці, 2018. С. 22–26.

8. Іванчук В. Поминальні вогні різдвяно-новорічного періоду на Гуцульщині. *Суспільні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. Львів, 2020. С. 38–41.

9. Іванчук В. Апотропеїчна семантика кола та зав'язування як способи нейтралізації мерців у гуцульській міфообрядовій культурі. *Scientific achievements of modern society: матеріали XII міжнародної науково-практичної конференції*. Ліверпуль, Великобританія, 2020. С. 218–223.

10. Іванчук В. Основний спосіб нейтралізації дітей-демонів у гуцульській міфологічно-ритуальній традиції. *Open science: interesting events for 2020. Збірник наукових матеріалів VI міжнародної інтернет-конференції*. Чикаго, США, 2020. С. 57–62.

11. Іванчук В. Медіативні форми передавання предметів до потойбіччя в гуцульській поховально-поминальній обрядовості. *Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації: матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції*. Переяслав, 2020. Вип. 61. С. 44–47.